

639. Chénier, André Marie de: Elegia, ford. Kosztolányi Dezső, *Budapesti Napló*, 1905. máj. 7., 17.
640. Kosztolányi Dezső: A vészfék, *Budapesti Napló*, 1905. nov. 25., 14; Szent László jelenése, *Budapesti Napló*, 1905. nov. 30., 9.
641. Ifj. Brenner [=Csáth], 2007, i. m., 69.
642. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, [Budapest, 1906. máj. 31.], in *Levelezés 1.*, 554.
643. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, [1906.] jún. 24., in *Levelezés 1.*, 556.
644. Életrajzi kronológia, 821.
645. Vö. Életrajzi – időrendi tábla, in *Emlékezések Ady Endréről*, 4. köt. összegyűjt., s. a. r. Koválovsky Miklós, Budapest: Akadémiai, 1990, 812–813.
646. Juhász Gyula levele Oláh Gábornak, Szeged, [1906. jún. 18.], in *Juhász*, 1981, i. m., 96.
647. Kosztolányi Dezső: Vészi József, *Nyugat*, 1928. jún. 1., 827.
648. Kosztolányi Dezső levele Juhász Gyulának, [Szabadka, 1906. febr. 4. után], in *Levelezés 1.*, 435.
649. „JGY *Gellért püspök, Géza, Matthias Rex* című versei a *Budapesti Napló* 1906. február 4-i számban jelentek meg.” – *Levelezés 1.*, 435.
650. Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Szabadka, 1906. febr. 19., in *Levelezés 1.*, 440.
651. „Az én verseimet eddig azért nem juttattam el Önhöz, mert elsősorban nem tudtam, hogy annyi halogatás után szívesen veszi e, másodsorban pedig szükségem volt reájok a lapoknál: Vigéckedtem, házaltam velök. Nyakig benne vagyok a sárban!...” – Kosztolányi Dezső levele Babits Mihálynak, Budapest, [1906.] jún. 24., in *Levelezés 1.*, 556.
652. „Kosztolányi Dezső egy nap hirtelen benyitott hozzám. De nem váratlan. Azon órában irtam egy levelet neki – mert irodalmi haragban voltunk eddig – hogy ne bolondozzunk! Csodás véletlen, nagy lelkek clairvoyancea! Egész délután sétáltunk a Tisza partján, költők a füzesben! Szidtuk a mohácsiakat, és örültünk, hogy Kossuth fia kormányra jutott és meg van a béke – köztünk! Kijelentettük, hogy az irodalom valóságos melegágya az irigységnek, a rosszakaratnak és mohácsiaknak! Még két ilyen nemes bohó (de nem bohém!) lelket is el tudott választani!” – Juhász Gyula levele Kosztolányi Dezsőnek, 1906. post festa. [ápr. 15. után], in *Juhász*, 1981, i. m., 93.
653. Juhász Gyula levele Gyökössy Endrének, 1905. szept. 14., in *Juhász*, 1981, i. m., 74.

BUDA FERENC

Derű-Ború

TÚNÓDÉSEK FEHÉRRŐL-FEKETÉRŐL XI.

Vegyük ezúttal szó szerint az alcímben foglaltakat: Egy embercsoportot bemutató – megörökítő? – fekete-fehér fénykép fekszik előttem.

Lám, alig fogtam hozzá, s már a kezdőmondatot ki kell igazítanom. Ugyanis nem maga a fénykép, hanem csupán annak számítógépbe telepített másolata – visszfénye-árnyéka? – jelenik meg szemem előtt, ráadásul nem is fekvő helyzetben, a laptopom képernyőjén. (Vagy nevezzem „szakszerűen” asztalnak? Számomra kisé szokatlan, ha egy asztal lapja használatkor nem vízszintesen helyezkedik el a térben. Ám belátom: tányért-poharat nem kell rajta elhelyeznem, legfeljebb virtuálisan, a virtuális térnek pedig édes mindegy, merre s miként valósulnak meg benne a vízszintes, függőleges, no meg az átmeneti irányok viszonylatai.) A fényképet – amelynek egy levelezőlap méretű példánya egyébként nálam is itt lappang valahol számos (vagy inkább: számtalan) hurcolkodásaink alkalmával megmozgatott-átrendezett holmijaink között, ám hirtelenjében előkerítenem bonyolult feladat volna – az ábrázolt csoport első sorában üldögélő egyik fiú küldte át e-mailen: haj-

dani osztálytársam, Szilágyi Sanyi, akivel a fénykép *azóta* először csak most, néhány hete, 2014 tavaszán találkoztunk.

Ez a felvétel ugyanis éppen 63 esztendeje, 1951 júniusában készült a debreceni Református Gimnázium – a „Refi” – udvarának délnyugati szegletében, s a három évvel korábban államosított alsó tagozat három végzős osztálya közül a VIII/A tanulóit és tanáraikat örökíti meg az előbb-utóbb úgyszintén múlttá váló jövő számára. (Amit a magam szemszögéből egyelőre még jelen időnek értékelhetek – ám az idő egymásba hajló csalóka síkjainak viszonylatait ezúttal ne bonyolítsuk tovább.)

Ötvenkét ember: 38 kamasz fiú s 14 különféle korú és nemű felnőtt néz szembe velünk a képről. Ez utóbbiak – kettő kivételével – a tanáraink, s a tanárok közül ketten a női nemet képviselik; ha úgy tetszik, az ő jelenlétük a jóval később bekövetkezett általános koedukáció s a pedagóguspálya majdani rohamos ütemű elnöiesedése halvány előjelének tekinthető. A felnőttek életkora változatos: a fiatalabbja harminc körül jár, az idősebbje hatvan felé közeledik, ám meglehet, hogy egy vagy kettő talán már túl is lépett rajta: a férfilakosság létszámában bekövetkezett háborús veszteségek miatt a tanügyi hatóság a nyugdíjasok közül is visszaszólított – vagy visszaengedett – jó néhányat a katedrára.

Sajnos, nem jegyeztem meg, melyik debreceni fényképész készítette a felvételt. (Legtöbbjük igényes, megbízható mestere volt a szakmának, sőt némelyikük nevét és munkásságát ma már a hazai fotóművészet is számon tartja.) Bármelyikük volt is, ügyesen, takarosán, arányosan rendezte el a több mint félszáz főből álló tömeget. Kiegészítő eszközként mindössze két hosszú, alacsony tornapadot meg tizenegy támlásszéket kellett igénybe vennie. Az elől lerakott tornapadon tizenegy tanuló helyezkedett el, továbbá Lócsei Lajos tanár úr, az énektanárunk s egyben az iskola énekkarának karnagya, aki mérsékelt természetével amúgy sem haladta meg a tanulók átlagát s vélhetően nem vette zokon, hogy neki már nem jutott szék abból a tizenegyből, amelyek mindegyikén nála nagyobbra nőtt férfikollégái s a tanárnők foglaltak helyet. A két hivataloság – a pedellusi rangot több évtizedes szolgálattal kiérdemlő Lévai bácsi s nála valamelyest természetesebb, ám jóval kopottabb külsejű beosztottja (akinek a nevére már nem emlékszem) – a tanulók középső sorának legszélén állva vettek részt az emlékfotózásban.

A látszatra szokványos csoportkép láttán egy-két dolog nyomban feltűnik a mai szemlélőnek. Legelőször talán az, hogy mekkora méret- és fejlődésbeli eltérés tapasztalható a fiúk soraiban. Akad köztük egy-két jól megtermett, már-már felnőttnek tetsző fiatalember, ám ugyanígy néhány még igencsak kisfiús külsejű gyerek is. Mivelhogy épp egymás közvetlen közelében állnak, kiváltképp szembeötöl ez az osztály egyik kitűnője, az akkor még szinte lányos képű, az énekkarban szép szoprán hangon éneklő, véznácska Kálnoki Kiss Sanyi meg a markáns ábrázatú, öles természetű Móré Rudi (utóbb a DVSC kiváló játékosa, majd edzője) esetében. Az első sorban ülő Bessenyei Pisti pedig a maga pöttöm mivoltában kisebb volt mindnyájunknál. (Eme sajátosságát, amint azt épp Szilágyi Sanyitól megtudtam, felnőtt korában is híven megőrizte.) Életkori különbségekkel ezek az eltérések aligha magyarázhatók: osztályunk tanulói tudtommal mindannyian 1936 kora ősze és 1937 nyár vége között születtek, így kirívóan túlkoros, de időnap előtt iskolába íratott gyerekek sem igen akadt köztünk. Az eltérés elsősorban bizonyára genetikai – no

meg persze életmódbeli – okokra vezethető vissza. Általános tapasztalat szerint magas termetű szülőknek nagy valószínűséggel a gyermekeik is magasabbra nőnek az átlagnál. Másfelől viszont a táplálkozás mennyisége és minősége úgyszintén befolyásolhatja a növekedés mértékét: hitványabb, egyhangúbb kosztion testileg visszamaradottabb utódok nevelődnek. (Ez persze fordítva is igaz: vessük csak össze például a japánok – no meg a kínaiak – háború előtti nemzedékének testméreteit a maiakéval!)

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a harmincnégy kamasz között egyetlen elhízott sincsen. (Az az egy, aki nem csupán akkori, de mai fogalmaink szerint is kövérnek volt tekinthető, valami oknál fogva – talán betegség miatt – nem jelent meg a fényképezéskor. Viszont az ő kövérségét inkább a rendellenes hormonműködés okozta, mintsem a túltápláltság.) A középtájt feszítő Szűcs Laci valamelyest teltebb volt ugyan az átlagnál, ragadványnevét – *Gömbi* – azonban nem csupán s talán nem is elsősorban emiatt kapta, hanem zömök alkata s kerek arca-feje okán. Ő amúgy is a lelegevenebbek közé tartozott: folyton izgett-mozgott, akár egy higanygolyó. (Ma már, sajnos, nem...) Emlékezetem szerint a párhuzamos osztályokban sem igen akadt kövér gyerek. Mődfelett elgondolkodtató ez ma, amikor az iskoláskorúak hat százaléka túlsúlyos. Pontosabban jelöli azonban állapotukat, ha így fogalmazunk: izomzatuk rovására vészesen túltengenek a zsírszöveik. (Amit, gondolom, az sem egyenlít ki, hogy másik hat százalékuk viszont alultáplált.) Hosszan lehetne elmélkedni afelől, hogy miért voltak a hatvan s egy néhány esztendővel korábbi serdülők soványabbak a maiaknál, s ennek során töviről hegyire aprólékosan végigelemezhetnénk a jelenség társadalmi, gazdasági, szokásbeli és táplálkozás-életteni hátterét. Hisz egyetlen fekete-fehér fénykép mögé némi igyekezettel odatömöríthető az ábrázolt valóságnak akár többszöröse is a maga szeszélyesen változatos színeivel együtt. A kínálkozó kanyarokat kurtára szabva azonban legyen elegendő csupán ennyit megállapítanunk: a hajdani kis- és nagy kamaszok túlnyomó többsége rendszerint azért nem szedett magára több súlyt a kelletténél, mivel ők kevesebbet ettek, ám jóval többet mozogtak, mint a maiak.

Végigtekintek a velem szembenéző ötvenkét arcon, s közben elgondolkodom: vajon hányféle számvetésbe kezdenék el velük kapcsolatban?

Az első számvetésre nézvést – tudniillik, hogy melyiküket hogyan is hívták – kissé restelkedem: három fiú neve bizony már nem jut az eszembe. (No, már csak kettő: közben rájöttem, hogy a középső sor legszélén álló széles arcú, kerek fejű gyerek vezetékneve Oláh.) A tanárokkal még ennél is gyengébben állok: ötüknek a neve fakult ki vagy süllyedt a mélybe, hármuknál pedig már azzal sem vagyok tisztában, hogy vajon mit is taníthattak nekünk.

Még szomorúbb a második – ám kellő adatok híján pontatlan s bizonytalan – számvetés: vajon kik azok, akik még élnek? A fiúk közül nyolcraól biztosan tudom, hogy már nincsenek az élők sorában. (Többükről azért nem, mert az égvilágon semmi hírt nem hallottam felőlük azóta.) Tanáraink túlnyomó többségének már az akkori életkora miatt sem maradt rá sok esélye, hogy élve megérje a 21. század második évtizedét. (No, talán Jancsó József, a tornatanárunk, ám ő is igencsak kilencven körül – vagy inkább felett – járhat már.)

A következő számvetés – vagyis az, hogy kiből mi lett, ki mire vitte – úgyszintén hézagos marad. Harmadukról szinte semmit nem tudok. Akikről igen, azok

szakmai pályája s életútja viszont eléggé változatos. Van, akiből gépkocsiszerelő lett, van, akiből orvos, másokból gépészmérnök, mérnök vagy tanár. Az említett Móre Rudin kívül, aki a gépészmérnöki szakmát tanulta ki, de labdarúgóként, majd edzőként szerzett hírt magának, Kálnoki Kiss Sanyi meg Szabó Laci vált szélesebb körben ismertté e hazában: Sanyi közlekedésmérnökként végzett s egy időben ő volt a MÁV elnöke. (Majd az Öttusaszövetségé is: fia, Attila e sportág jeles bajnoka.) Szabó Laci pedig, miután elvégezte a Zeneakadémiát, a debreceni MÁV Filharmonikusok élére került karnagyként, de ő vezényelte a Csokonai Színház zenés darabjait – opera, operett, balett – is. Érdekes sorspárhuzam: Kálnoki Kissék családja annak idején Erdélyből települt át a csonka hazába, Szabó Laciékát meg az úgynevezett „lakosságcsere” során telepítették át Pozsonyból. (S még egy áttelepült család: a Bényi Pistáéké. Ők is Erdélyből, nevezetesen Dicsőszentmártonból kerültek a debreceni Darabos utcába. Pista, akárcsak az édesapja, földmérő mérnök lett, a bátyja pedig, Árpád, jeles festőművész, főiskolai tanár és ötvenhatos elítélt.)

Az osztály hét tagjával még további négy éven át osztálytársak maradtunk a debreceni Fazekas Mihály Gimnáziumban. Közülük ketten már meghaltak, ketten 56-ban külföldre távoztak, ketten – legutóbbi tudomásom szerint – még élnek Debrecenben. A külföldre távozottak egyike, név szerint Spakovszky Sanyi, már jó ideje rendszeresen hazajár Svájcból, sőt Budán is van egy lakása. Vele olykor összefutunk. A többiek? Legutóbb Nagy Misivel találkozhattam. Ő végig a Refibe járt, ugyanoda került vissza, s kiváló tanárként, majd a Kollégium igazgatójaként onnét is vonult *tevékeny* nyugdíjba. Ne feledjem: a képen látható fiúk közül néhány éve Sallai Jóska is megkeresett.

Tanárainknak viszont már csak az emléke él – addig-ameddig. De jobb, ha ki-mondjuk: addig, amíg mi, az egykori tanítványok is élünk. Osztályfőnökünk, Stefán Béla erőteljes hangját hallani vélem az idősíkok ajtószárnyai és sokszoros függönyrétegei mögül, s mellette az igazgatónk, a hadifogságból csontsoványan hazatért Kiss Károly is szinte megmozdítja félszegen a fájós tagjait. Jó emberek voltak mind a ketten. S nem csupán azért, mert bölcsen és csendesen elsimították az általam és Szűcs Gömbi által kezdeményezett év végi balhét (ami akkor, 1951-ben számunkra s minden bizonnyal a szüleink számára is igen rosszul végződhetett volna: laskákra szaggattuk az orosz munkafüzeteket s a begyűjtésre váró orosz tankönyveket): a jóakarát a lényükből fakadt.

No és igen: a csoport közepe táján, a harmadik sorban, Kálnoki Sanyi meg Szűcs Gömbi között ott látom magamat is. Átlagos termetű, sűrű hajú, keskeny – s még kissé gyermetes – képű, szikár, de vállas fiú néz szembe velem afféle *tudom, amit tudok* arckifejezéssel. (A sűrű haj s a szikárság persze már rég odalett azóta, az akkor még átlagos termetemmel pedig bizvást ott vesztegelnék a tornasor vége felé manapság.) Jellemző módon egy szál rövid ujjú ingben feszíték, holott a többiek mindannyian zakót öltöttek a fényképezkedéshez. (Kálnoki Kiss Sanyi kivételével, ám őreá legalább egy mellényt is adott még anyukája az inge fölé.) Ekkor már nagyjából túljutottam kamaszkorom egyik nagy válságán; ezt az is jelzi, hogy a nyolcadik év végi kegyelem hármas után a gimnáziumban már elejétől végig jelesre osztályoztak oroszból, s két éven belül azt is eldöntöttem magamban, hogy mire szánom az életemet.

Azt persze e fénykép elkészülte táján legfeljebb találgathattam, hogy a génjeim vajon hány utódban élnek majd tovább. Azaz hogy inkább csak találgathattam *volna*. A génekről ugyanis akkor még nem voltak semmiféle ismereteim, magáról a genetikáról pedig – szűk agyú szovjet „szaktekintélyek” kinyilatkoztatásai nyomán – azt kellett tanulnunk a gimnáziumi biológiaórákon, hogy az nem egyéb, mint „burzsoá áltudomány”. (Nem tudom, hogy Tatár tanár úr, aki korábban az európai hírű Soó Rezső botanikusprofesszor tanársegéde volt az egyetemen, s eme minőségében alighanem alaposabb és részletesebb ismeretei lehettek az örökléstanról, mint az „*élenjáró szovjet tudósok*” jó néhányának, vajon milyen érzéssel s miféle eltitkolt gondolatokkal próbálta fejünkbe plántálni a parancsszóra hirdetett tévtanokat.)

Hogy a fényképen látható arcok hordozóinak legalább, mondjuk, a fele él még e hazában vagy a nagyvilágban, azt ma, 2014 nyarán csak remélhetem. Ennek azonban csekély a valószínűsége.

Most olyat írok le ide, ami a futballisták és híveik széles táborában aligha gyarapítja majd a népszerűségemet: nem tartozom a labdarúgás elfogult rajongói közé. Mi több: focizni sem igen szeretek. S nemcsak manapság, gyengülő inakkal, bizonytalanabb reflexekkel s a hajdaninál sokkalta fáradékonyabb szívvel-tüdővel, de fiatalon, gyerek- és serdülőkoromban sem sokat hadakoztam azért, hogy ugyan hadd mehessek már a többiekkel együtt a bőrlabdát kergetni.

Itt közbe kell vetnem: nem a mozgás, igazából még csak nem is a labdától való húzódozásom lappang a háttérben. (Egy régi fénykép tanúsága szerint négyesztendősen már volt egy piros pettyes gumilabdám, s egyáltalán nem idegenkedtem tőle.) Mozogni, futkározni, fára mászni, tornázni, amennyire csak visszaemlékszem rá, mindig is igen szerettem. Attól kezdve, hogy úszni csak úgy magamtól – persze: úgy-ahogy – megtanultam, otthonosan éreztem magam a különféle mélységű vizekben is. Nyolc-kilencéves koromban kaptam egy kiszolgált, agyonkoptatott teniszlabdát, s azzal hozzám illő játszótárs híján egymagamban is elég sokszor eljátszogattam: a szomszédban álló félnyeregtes ház felénk néző, vakolatlan, magas tűzfalához pattogtattam félórakon át, mígnem egyszer óvatlanul behajítottam a két – de meglehet, csak másfél – hiányzó tégl helyén tátongó fekete lyukon át a ház padlására, az meg elnyelte nyomtalanul. Akkoriban még nem volt tudomásom a napokat, naprendszereket magába szippantó űrbeli fekete lyukakról, így veszteségem háttere sem tágult kozmikussá a képzeletemben. Annak a labdának azonban (legalábbis számomra) mindörökre nyoma veszett.

Focimeccsekre nemigen jártam. Szívesebben ki-kilátogattam viszont az atléták, úszók, tornászok, kerékpárosok, súlyemelők versenyeire. Egyszer, talán tízévesen egy bonyódmérkőzést is végignéztem a DTE hozzánk közeli tornacsarnokában, ám a lelkes szurkolók eszeveszett ordítózásától – „Üsd ki! Üsd ki” – úgy megfájdult a fejem, hogy hosszú időre elment a kedvem a szórakozásnak ettől a fajtájától. Jó élmény emléke maradt viszont a karmazsinpiros mezben szőnyegre lépő, profi tudású török birkózó válogatottról, amelynek tagjai valamikor az ötvenes évek eleje táján barátságos mérkőzés keretében küzdöttek meg a mieinkkel – mármint a debreceniekkel – városunkban. (Utóbbiak közül egyedül – olimpiai bajnok Hódos Imrének sikerült felülkerekednie súlycsoportbeli ellenfelén.) Ugyanebből az idő-

ből őrzöm emlékezetemben a páratlan kerékpárfenomén, a félkarú Novák Ferenc fiatal, szikár alakját – neve csak véletlenül egyezik a néptánc-koreográfus Tatáéval, aki viszont ifjabb korában sem tartozott a szikár alkatúak közé – látom, ahogy megmaradt bal kezével a versenybicikli kosszarvú kormányát markolva, fejét konokul leszegve teker, csak teker a Nagyerdei Stadion keményre hengerelt vörös salakján, s beérkezik zihálva, verejtékfoltos trikóban, de emlékezetem szerint mindenkor elsőként a célba. (Ha valaki nem tudná: ő az, aki az ott megrendezett olimpiai játékok idején elbiciklizett Barcelonába, s aki ma, nyolcvan éven felül is aktív résztvevője a veterán versenyeknek. Alighanem tökéletesen tisztában van vele, hogy mi a hosszú élet titka: nem szabad, vagy legalábbis nem érdemes a mozgást abbahagyni.)

Természetesen az *akkori* magyar labdarúgó-válogatott, a legendás Aranycsapat játékosainak is őszinte tisztelője, sőt a rádióközvetítések révén időnként lelkes szurkolója voltam. Élmény volt számomra, amidőn egy alkalommal a Nagyerdei Stadion bejáratánál közelről láthattam kettőt közülük: Lórántot meg Lantost. Am ugyanilyen – ha nem nagyobb – csodálattal tekintettem a többi sportág magyar jeleseire: a kalapácsvető Csermákra, az ökölvívó Papp Lacira, úszóinkra, tornászainkra, s persze: szülővárosom birkózó olimpiai bajnokára, a kis Hódos Imrére is. Nemzeti önbecsülésünk táplálói és fenntartói voltak ők azokban a sanyarú időkben, s igen keményen megdolgoztak a dicsőségért meg a népszerűség átlagáénál valamelyest magasabb életnívójukért.

Csak a vak nem látja, hogy a versenysportban – akárcsak az élet s a kultúra egyéb területein – ma már végképp a pénz vette át az uralmat, vagy ha választékosabban szeretnénk fogalmazni: a meghatározó szerepet. Ezt tudomásul véve is elismeréssel hajtok fejet az önsanyargatással fölérő edzéseket vállaló s véghezvivő sportolóink előtt.

Ha kerekre csiszolt vagy éppenséggel hevenyészve összefércelt magyarázkodó nyilatkozataikon túl – főként a nemzetközi – pálya gyepszőnyegén is felmutatnának legalább megközelítőleg olyan színvonalat s eredményeket, mint a maga területén – teszem azt – Berki Krisztián, Hosszú Katinka, Gyurta Dani, Risztov Éva, Szilágyi Áron, Ungvári Miklós, a vízipólósaink, kézilabdásaink (és még hosszan sorolhatnám), úgy a jelenkori magyar futball képviselőit is lenne miért csodálnom.

De így...?

Unokáim legaprajával néha, nagy ritkán azért még le-leállok passzolgatni. A nagyjával, sajnos, nekem már akkor sem menne ez, ha több kedvem kerekedne a focihoz.

Egyébként pedig a fentiek során fejtegetett álláspontom és érzéseim ambivalenciájára vall: annak mindazonáltal örvendek, hogy szülővárosom csapata, a DVSC, amint hallom, e 21. században már hetedszer nyerte meg a hazai bajnokságot. (Az oda-vissza ambivalencia érzékeltetésére azért hadd idézzek itt egy török közmondást: *Lapályon a halom hegynek hiszi magát.*)

Annak viszont a legkevésbé sem, hogy az újjáépült Nagyerdei Stadiont – ha a hírek nem csalnak – egyéb sportágakat, például az atlétikát mellőzve, eleve első-sorban fociarénának szánták. Ha már ennyi pénzt beleöltek, méltatlan dolog volt kispórolni belőle a futó-, ugrópályákat s a focistáknál sokkalta több babért arató nehéztatlétáink dobóköreit. A Benfica, a Real Madrid, a Bayern München, a „Barca”, a Galata Seray – hogy tovább ne soroljam – bizonyára kiérdemli vagy kiérde-

melné azt, hogy ne kelljen egyéb sportágakkal megosztania mérkőzései színlelyét. Olyan hazai focicsapatról viszont már régóta nem tudunk, amelyik a teljesítményeivel ezt megszolgált volna. Többet mondok: erre ma a magyar labdarúgás úgy *egészében* sem érdemes.

A legendák, hőstörténetek néha csak úgy a semmiből – vagy a majdnem semmiből – sarjadnak elő. Személyes példával igazolhatom ezt a megállapítást. Az a „hőstörténeti” epizód ugyanis, aminek nemrég, ám a „történetek” után több mint ötvenhét évvel a tudomására jutottam, a személyemhez kapcsolódik. Az idén tavasszal Debrecenben jártam, s ennek során találkoztam hajdani évfolyamtársnőnkkel, Ny. Erikával. Férje, Nagy Misi négy éven át az osztálytársam volt (ott látható e fejezet elején szóba hozott csoportképen a negyedik sorban, arca, tekintete alig változott azóta), volt hát miről beszélgetnünk. A család, a gyerekek s az unokák sorra vétele után Erika az én ötvenhatos ügyeimhez hozza elő, s én meglepetten, sőt elképedve hallom a szájából: „Hogy izgultunk mindannyian, amikor a verseid miatt téged a rendőrök kerestek, te meg ott függesztedtél kívül az ablakpárkányon, míg csak el nem mentek, hogy meg ne találjanak!” Alig akartam hinni a fülemnek: „Mit csináltam én?” „Hát kimásztál annak a teremnek az ablakán, ahol a latin szemináriumot tartották, és hogy rád ne bukkanjanak, ott lógtál kívül az ablakpárkányba kapaszkodva.” Előhívom magamban annak a külső ablakpárkánynak a képét egy pillanatra: hogy a csapadékvíz meg ne álljon rajta, a párkány felülete kifelé lejt néhány fokkal. Ember – vagy inkább majom – legyen a talpán, aki pusztán két tenyerrel, de valójában csupán nyolc ujjal egy percnél tovább fenn bírni tartani magát rajta. Jómagam akkoriban a gyűrűn felső támaszból még le bírtam ereszkedni keresztfüggésbe, ám azon a fakarikán volt némi markolni való. Egy ablakpárkány effélével nem kedveskedik. „Honnét vettétek ezt a...?” (Nem akartam egyből kimondani: hülyeséget.) „Hát mindenki ezt beszélte.” Ekkor már nevettem: „Hiszen tériszonyom van!” – igyekeztem e jámbor füllentéssel (ugyanis nincs efféle főbiám) az alaptalan legendát széthessenteni. Erika kételkedve ingatta a fejét, s olyan arcot öltött, mint aki szegényebb lett egy kedves holmi váratlan elvesztése miatt, én pedig néhány szóval rávilágítottam az említett mutatvány lehetetlen és értelmetlen voltára (nehéz lett volna ugyanis az egyetem külső falán kétemeletnyi magasságban lógva a feltűnést elkerülnöm). Végül röviden tudtára adtam az igaz történetet is: arról a szemináriumi óráról én valóban ellógtam, de nem az ablakon át. A való helyzet az, hogy be sem mentem rá. Ehelyett Kemény Géza barátommal negyvenöt percen át az egyetem botanikus kertjében sétálva beszélgettünk, óra végeztével visszatérőben pedig már az én (jelenleg is) párom szaladt elibénk a folyosón *s pibegve szólt*: „Ferkó, keresnek a rendőrök!” Így aztán vele kettesben iparkodtunk egérutat nyerni a nyomozók elől. (Hogy aztán egy már-már vígjátéki – korszerűbben szólva: *stand up* – fordulattal úgy tegyek pontot életem addigi szakaszának végére, megnyitván egyúttal egy újabb fejezetet, hogy magam jelentkezzem a hatóságnál: tessék, itt vagyok, ne fáradjanak hiába.)

S hogy a legendaoszlatást kiegészítsem: igazából én nem voltam jó tornász. Versenyszerűen nem űztem ezt a sportágot (sem), sőt tornaedzésekre sem jártam soha. A csapatsportok – kosárlabda, foci – iránti kellő rajongás (mint fentebb utal-

tam rá) hiányzott belőlem, ügyefogyottnak is éreztem magam a többiek között téblábolva. A korláthoz, nyújtóhoz, gyűrűhöz viszont vonzódtam, így hát minden alkalmat megragadtam arra, hogy a labda utáni értelmetlen s részemről többnyire eredménytelen futkosás helyett inkább valamelyik szeren lójak. Mivel testtömegem és testi erőm egymáshoz viszonyított aránya húszévesen még igencsak az utóbbi javára dőlt el, ez a körülmény sarjaszthatta elő az én évfolyamtársnőim képzetelemből az ablakpárkányon függeszkedés már-már meseszerű, ám a valóságtól messzire elrugaszzkodott jelenetét.

(Egyébként – próba és gyakorlati tapasztalat híján – nem tudom, vajon meddig bírtam volna ott fenn a falon. Annyi azonban bizonyos, hogy ma már feleakkora magasságban sem merném e kísérletet végrehajtani...)

Tiszántúli szülőföldem nyelvjárása szerint a *szemölcs* szót az én gyerekkorom idején még széltiben így ejtették: *szümölcs*. Most már bevallhatom: nagyobbacska – a velem egykorúak átlagánál némiképp olvasottabb, s ebből fakadóan némi kezdetleges sznobériától sem mentes – diákként bántotta fülemet ez a szóalak. Túlságosan közönségesnek, alant járónak, maradinak, sőt kissé torznak, a maga eredetinek vélt voltából kifordítottnak éreztem.

Mások szájából – lehet, hogy utoljára? – igen rég hallottam azóta. Jómagam az említett ellenérzés miatt régebben sem igen használtam. A napokban – már nem is tudom, minek a kapcsán – ismét eszembe jutott. Forgattam, ízlelgettem, akárcsak egy utamba kerülő s félig-meddig ismeretlennek tetsző vadfa tüskés tokban megbújó kerek termését. S ekkor egyik pillanatról a másikra hirtelen megvilágosodott előttem: csodálatos, ritka leletre bukkantam benne! Hisz ez a tájnyelvi szó egyáltalán nem a köznyelvnek a pallérozottabb körökben már szalonképtelen, szánmasszá torzult változata! Ellenkezőleg: épségben, híven s eredeti formában megőrizte számomra – számunkra – ezer éven át alapszókincsünk egyik becses darabjának ősi alakját. E szónak ez a korai változata rég kikopott, kiveszett a köznyelvből, s ha első összefüggő nyelvemlékünk nem mutatná fel, talán nem is tudnánk valahai létéről. Figyelemre méltó, hogy ez a szélsőségesen labiális – magyarán: ajakkerekítéses – alakváltozat (még ha toldalékosan is) épp a mi leginkább (mondhatni: túlzó módon) e-ző hazai nyelvjárásunkban maradt fenn: ott, ahol a vödör az veder, a tejföl tejjel, sőt gyakorta még a mögött is megett. („Jól tudom, mi lappang bokrodnak megette” – remélhetőleg mindenki tudja, ki az idézet szerzője s idézett művének mi a címe.) Ritka és különleges zárványként változatlan épségben megőrződött, akárcsak egy picinyke őskori bogár vagy virágporszemcse a borostyánkővé dermedt fenyőgyantába zárva. Szájról szájra, nemzedékről nemzedékre továbbadott s fennmaradt alakja hajszára azonos a létét tanúsító egyetlen írott forrás legelső mondatában található harmadik szó tövével:

„Látjátuk feleim szümtükkal, mik vogymuk, isa pur és homu vogymuk.”

Úgy bizony: porrá és hamuvá válunk előbb-utóbb mindannyian, feleim.

Ám a szavaink, ahogy azt e példa is *szemlátomást* mutatja, többnyire túlélnek bennünket. Hol csupán ideig-óráig, hol pedig évszázadokkal.

Érdemes hát mindenkor jobban ügyelnünk rá, hogy mit mondunk, s azt miképpen mondjuk.